

arttech
SVESKE

Broj 1, Oktobar 2005

ПРОЈЕКАТ РАСТКО

**ПРЕДСТАВЉАМО:
СВЕТ КОМПЈУТЕРА**

ИНТЕРНЕТ ТЕЛЕФОНИЈА

УМЕТНОСТ СКРИВЕНА У ЧИПУ

**СРБИЈА НА ПУТУ КА
ИНФОРМАЦИОНОМ ДРУШТВУ**

ДУХ НАД ВОДАМА ПРОЈЕКАТ

ЋИРИЛИЧНИ

РАСТКО: ДЕО ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Милан Орлић

office@malinemo.co.yu

Када је у просторијама Британског савета у Београду 12. децембра 2004. приказана шестоминутна мултимедијална презентација „Дух над водама – Дигитализација глобалне баштине: модел Србије“, елитни представници српског владиног и невладиног сектора добили су по први пут извештај о тзв. глобализацији најпознатијег и највећег српског (и балканског) дигиталног подухвата – Пројекта Растко (www.rastko.org.yu).

„Пројекат Растко“ је концепт који је предложен Влади тадашње СРЈ 1994. године, а представљен августа 1995. на оснивачком скупу Балканске културне мреже у Солуну, као најбољи начин културне интеграције Балкана. У оквиру ове мреже свака нација, етничка група или држава направила би своје дигиталне библиотеке које би радиле по истој методологији и биле међусобно повезане. Захваљујући ентузијазму групе уметника и научника, Пројекат Растко почео је јавно да ради у Београду, септембра 1997. године, као први, експериментални чвор те

мреже, посвећен српској и сродним културама.

Од тада је овај покрет заслужан за развој десетина бесплатних електронских библиотека и колекција у многим источноевропским и средњоевропским земљама, са објављених око 1.000 књига и 4.000 чланака на двадесетак језика, из пера око 3.000 аутора. Почетни, београдски „Растко“, постао је тиме корен разгранате мреже електронских тела, стручних установа, локалних заједница и појединаца, посвећених уметности, традицијама и друштвеним наукама. Мрежа је, између осталог, заслужна и за оснивање главне бесплатне европске електронске библиотеке („Пројекат Гутенберг Европа“) и главног европског система за јавну непрофитну дигитализацију („Дистрибуирани коректори Европа“).

Са појављивањем првих локалних „Расткових“ средишта која немају везе са Балканом (попут изванредног кашупског средишта у Пољској, под управом филолога Душана Владислава Пажђерског), по-

казало се да је специфични културно-информатички модел, који је иницијално развијан за српске и балканске потребе, изузетно применљив и у свим другим локалним културама које имају било транзицијске, било глобализацијске потресе и потребе. Модел који заступа став да је „Средиште свуда и истовремено“, важи и за мале и за велике културе, богате и сиромашне, европске и неевропске, системе и појединце.

Овакво силовито ширење је навело Управу „Пројекта Растко“ да почетком 2004. уведе двогодишњи период тзв. глобализације, која би технички, културно и организационо решила бурна и сложена питања. Све снаге српског дела Расткове мреже су, са локалних питања, пребачене у том периоду на велики задатак да се – заједно са америчким и европским партнерима – успостави један већи и свеобухватнији систем.

Начела „Покрета Растко“

Начела покрета су од самог

**Поздравна реч ујравника
„Пројекта Растко“,
др Дејана Ајдачића**

Свеевропска дигитална библиотека "Пројекат Гутенберг Европа" представља празник сусрета култура на Интернету.

Почетак редовног рада ове јединственог подухвата показује колико је евроамеричка коалиција непрофитних културних мрежа – Пројекта Гутенберг, Дистрибуираних коректора и Пројекта Растко – постала већ у својој првој години деловања важан чинилац у развоју међународне културе.

Удружено искуство познатих Интернет-установа донеће европским и светским читаоцима не само обиље нових дела, познанство са непознатим ауторима и народима, већ и могућност директног укључивања свих појединаца у овај систем производње и ширења глобалне културе.

Поред речи радости, ваља исказати и речи благодарности хиљадама сарадника и десетинама установа које су допринеле да „Пројекат Гутенберг Европа“ настане тако брзо.

Волео бих да „Пројекат Гутенберг Европа“ буде и тихо место у коме ће свако моћи да наше духовне дарове за себе, али и средиште размене идеја, место са кога ће се покретати нове иницијативе и реализовати нови пројекти.

30. мај 2005,
Украјински државни
универзитет, Кијев

почетка подразумевала: бригу и потребу за очувањем, објављивањем и ширењем дела од важности за локалну и светску културу; што већу отвореност коришћења за све кориснике, а демократичност објављивања за све учеснике подухвата; изналажење и ширење информатичких решења која решавају културне потребе; отвореност култура и систематско развијање мостова који их повезују са светским културним и цивилизацијским наслеђем; равноправност између тзв. елитне и популарне културе; научну и друштвену скрупулозност; непрофитност и добровољност; развијање концепта „јавног власништва“, развој мањинских култура; политичку неутралност; подстицање млађе научне и културне елите у прилагођавању потребама информатичке цивилизације...

Делатности покрета

Делатности подухвата подразумевају архивирање и стварање електронских издања која припадају локалној и глобалној култури; издавање електронских и штампаних издања, као и садржаје у другим медијумима; стручно, оперативано, технички и материјално одржавање сајтова и електронских библиотека на својим Интернетдоменима; координирање и развијање делатности са осталим учесницима међународних културних мрежа: Пројекта Растко, Project-a Гутенберг, Distributed Proofreaders-a, Wikipedi-a и другим; развој информатичких алата за локалне језике и писма; локалне пројекте који подстичу локални развој; размену искустава, информација и публикација са сродним или компати-

**Поздравна реч директора
америчког „Пројекта
Гуџенберг“, проф. др
Грегорија Њубаја**

Поздрави и најбоље жеље „Пројекту Гутенберг Европа“!

Као председник и извршни директор Задужбине за књижевну архиву „Пројекат Гутенберг“, која води „Пројекат Гутенберг“ у Сједињеним америчким државама, моје је велико задовољство да пружим подршку настојањима „Пројекта Растко“ да ствара и шири светску литературу.

Са крајњим оптимизмом очекујем допринос „Пројекта Растко“ и његовог „Пројекта Гутенберг Европа“ у дигитализовању и очувању писаног културног наслеђа Европе, а тиме да учините ово наслеђе доступним светској заједници.

Уз најтоплије поштовање,

29. мај 2005,
Фербанкс, САД

билним заједницама; организовање истраживања, саветовања, обуку и кампање које су од значаја за циљеве подухвата, као и све друге сродне делатности...

„Европин ватрени јун 2005. године“

Као што су, 26. фебруара 2004. године, у Европском парламенту најавили проф. Мајкл Харт („Project Gutenberg“, Сједињене америчке државе) и Зоран Стефановић (културна мрежа „Пројекта Растко“), лета 2005. године са редовним радом почела је дигитална би-

блиотека „Пројекат Гутенберг Европа“ на адресама pge.rastko.net/ и [/www.pgeu.net](http://www.pgeu.net). Библиотека већ сада има око 16.000 бесплатних књига и докумената на 76 светских језика и дијалеката.

Амерички „Пројекат Гутенберг“ основан је 1971. године и представља најстарију и најпознатију светску електронску библиотеку. Крајем 2003. године европска непрофитна културна мрежа „Пројекта Растко“ је, од својих америчких партнера, добила лиценцу да почне са оснивањем европског „Пројекта Гутенберг“. Од тада, „Пројекат Гутенберг Европа“, као и међународни систем за дигитализацију „Дистрибуирани коректори Европа“, основани су и координирају из Београда.

Поред америчких партнера „Project Gutenberg“ и „Distributed Proofreaders“, Расткову мрежу подржавају или су у њу укључене многе европске електронске библиотеке, удружења и установе, а око 2.500 волонтера из читавог света ради на дигитализацији и другим активностима.

Министарство културе Србије помогло је, у децембру 2004. године, ове међународне непрофитне подухвате рачунарском опремом и софтвером.

Главни сервер и приступ Интернету пружа водећи регионални Интернет провајдер, београдски EUnet.

Издаваштво и дигитализација током „Европиног ватреног јуна 2005“

Током јуна одржана је, у више земаља, специјална серија активности издаваштва и дигитализације, као и скупова

који популаришу европску културу, јавно власништво и дигитализацију баштине. Овај месец посвећен нашем континенту назван је „Европин ватрени јун 2005“, што је референца на слику британског сликара, лорда Фредерика Лејтона (Frederic Leighton) „Flaming June“.

Издаваштво

ПРОЈЕКАТ ГУТЕНБЕРГ ЕВРОПА

Захваљујући учешћу стручњака из читавог света под координацијом ИТ директора мреже, Михаила Стефановића, „Пројекат Гутенберг Европа“ [pge.rastko.net/] објавио је током јуна пакет „европски пакет“ од 100 електронских књига и 65 чланака на 63 евроазијска језика и дијалекта. Пакет се састоји од брижљиво одабраних наслова који афирмишу европске корене (Хомер, Есхил, Софокле, Еурипид, Овидије, Вергилије...), интелектуални дух континента (Аристотел, Лајбниц, Тесла...), појединачне националне културе (француску, финску, немачку, руску, украјинску, исландску, италијанску, холандску, енглеску, бугарску, српску...), појединачне регионе (Балкан), мањинске језике, као и поштовање које Европа има према културама других континената. Уз то, Општа декларација о правима човека Уједињених нација објављена је на 63 евроазијска језика и дијалекта.

Темишвар, РУМУНИЈА

Под управом Душана Бајског, румунска невладин организација „Proiectul Rastko România“ (израсла из првог покрајинског средишта мреже, основаног 1998) објавила је први број часописа за преводну румунску и светску књижевност „Littera“. Први број је посвећен везама румунске и срп-

Welcome to Project Gutenberg Europe

Project Gutenberg Europe is follows of Project Gutenberg philosophy, focused primarily on fighting Europe under European copyright laws

Project Gutenberg is the oldest producer of free electronic books (eBooks or eTexts) on the Internet. The more than 13 000 eBooks was produced by hundreds of volunteers. Most of the Project Gutenberg eBooks literary works that are in the public domain in the United States.

All may be freely downloaded and read, and redistributed for non-commercial use (for complete details, see [FAQ](#))

Site Map

- [Welcome Section](#): The welcome section with a site map.
- [Frequently Asked Questions](#): Select the skin you like best.
- [License and Trademark information](#): What you are allowed to do with the books you download.
- [Library Reader](#): Information for people who want to link to our site.
- [Author Reader](#): Information for people who want to submit our site.
- [Online Book Catalog](#): There are thousands to choose from.
- [Advanced Search](#): search page with more search options.
- [Online Catalog](#): handy eBook listings to consult offline.
- [Recent eBooks](#): updated regularly. Newly added or changed eBook files.
 - [RSS Feed of recent eBooks](#): updated regularly.
- [View 100 eBooks with reviews](#): the most downloaded books and authors.

ске књижевности, а следећи ће бити посвећен кинеској књижевности. Часопис ће постојати и у електронском и у штампаном облику.

Дигитализација

ДИСТРИБУИРАНИ КОРЕКТОРИ ЕВРОПА

Систем за дигитализацију „Дистрибуирани коректори Европа“ [<http://dp.rastko.net/>] такође је припремио европски пакет у част месеца Европе. Стручњаци за дигитализацију из Сједињених америчких држава, Немачке, Италије, Бангладеша, Финске, Велике Британије и Србије омогућили су дистрибуирано кориговање 65 изабраних књига и текстова, на 16 европских и четири азијска језика.

„Дистрибуирани коректори Европа“ су сестрински пројекат америчком систему „Project Gutenberg’s Distributed Proofreaders“. Захваљујући иновацијама београдског програма Николе Смоленског, ДКЕ представља тренутно једини систем за дистрибуирано кориговање на планети који подржава Уникод стандард,

Скупови и манифестације током „Европиног ватреног јуна 2005“

Београд, СРБИЈА И ЦРНА ГОРА [31. мај 2005]

Уводни скуп „Европиног ватреног јуна 2005“ одржан је у Београду, у Вуковој задужбини, у присуству представника

у хуманистичким наукама и уметностима.

Кијев, УКРАЈИНА
[23. јун 2005]

Презентација у оквиру украјинско-српског скупа у Украјинској народној библиотеци, у присуству министара културе Украјине и Србије, те

Поздравна реч Милорада Павића поводом „Project Gutenberg Europe“ и „Europe’s Flaming June 2005“

Европа данас за Европу сутрашњице

Ако се без предрасуда осврнемо на Европу XX века, видећемо да су је болшевичка револуција и два светска рата разбили у парампарчад, и да се она до данас није од тога расапа опоравила. Како је изгледала пре тога, у другој половини XVIII и током XIX века, можемо да назремо на једном узорку који нипошто не исцрпљује општу слику, него као исечак сведочи о целини. Узмимо, дакле, као узорак музички живот, онај његов део који је изнедрила европска уметност везана за пијанисте виртуозе. Како је бриљантно показао Шенберг, чувени виртуози који су у том раздобљу (од 1777. године када настаје клавир) потицали из Берлина, Беча, Москве, Петрограда, Прага, Пеште, Париза, Лондона, из Италије и Шпаније, били су одушевљено примани ма куда пошли, па су повезивали Европу и Америку својим турнејама, својим учешћем у музичком животу и у настави музике с таквим интензитетом да то несумњиво сведочи о, за данашње појмове несхватљивој проходности, покретљивости и лакоћи комуницирања. Сведочи да је духовност Европе била тада на окупу и да је границе нису делиле, да Енглеска још није била изолована на свом острву, а Русија у болшевичкој идеолошкој изолацији, да су Сједињене државе Америке биле сасвим близу.

Задатак да се таква Европа васпостави и да се поново обједини њена духовна енергија, један је од предуслова да добијемо стварно јединство Континента. „Project Gutenberg Europe“, главна европска бесплатна библиотека у организацији „Пројекта Растко“ и уз помоћ партнера из целе Европе и света, која већ броји око 16.000 књига на тридесетак језика, отвара једну важну страницу на том путу обнове Континента. Таквом пројекту желим много успеха и истрјности на том путу. Ера Гутенберга кроз њега закопчава у једну нову технологију, јер адреса ове библиотеке је: <http://pge.rastko.net>.

што значи да може да дигитализује текстове у више од 400 светских језика и десетине писама (укључујући ћирилицу, грчки, арабику, азијска писма).

ДКЕ има око 2.000 чланова широм света, од чега је половина активних коректораволонтера. Чланови су организовани у четрдесетак језичких тимова, дигитализујући бесплатне књиге на свим главним европским и неколико азијских језика.

главних уметничких, научних и културних удружења која окупљају хиљаде стручњака и професионалаца из Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине. Председник мреже „Пројекта Растко“, Зоран Стефановић, са сарадницима је представио нове међународне подухвате, сервисе и активности мреже, са нагласком на „Пројекту Гутенберг Европа“ и „Дистрибуираним коректорима Европа“, те њиховом значају за европску и националне културе, као и за стручне кругове

елитних представника украјинске културе. Управник мреже, др Дејан Ајдачић, представио је допринос који „Пројекат Гутенберг Европа“, „Дистрибуирани коректори Европа“ и други подухвати „Расткове“ мреже, дају очувању и ширењу националних култура, узимајући обимне „Расткове“ активности као пример: дигитализација важних књига украјинске културе, три броја културног часописа, превођење, лексикографија, електронско и класично издаваштво итд.

Добродошли

**Добро пожаловать - Välkommen - Velkommen - Welcome - Welkom - Willkommen -
 Benvenuti - Bienvenue - Bienvenidos - Boa vinda - Tervetuloa - Hoşgeldiniz - Καλωσορίσατε -
 ברוכים הבאים**

This is the test site of Distributed Proofreaders Europe, which is a service of Project Gutenberg Europe, Project Rastko and the Global Translation Project.

Струмица, МАКЕДОНИЈА
 [24 26. јун 2005]

Одржан је први званични филмски фестивал мреже „Пројекта Растко“ и „Пројекта Гутенберг Европа“ под називом „АСТЕР ФЕСТ – Први меѓународен филмски и видео фестивал на Југоисточна Европа“. Виђен је 51 савремени филм из 15 земаља, а у оквиру фестивала приказан је и посебан избор класичних филмова браће Манаки. Фестивал ће имати редовне годишње активности у вези „Пројекта Гутенберг Европа“ и заштите јавног власништва у европској кинематографији, са специјалним пројекцијама и научним скуповима. Председник фестивала је македонски филмски и позоришни редитељ, Горан Тренчовски. Више на адреси <http://asterfest.rastko.net/>

Вишејезичност као начело

Током јуна 2005. године, у оквиру „Пројекта Гутенберг Европа“ објављене су књиге и документи на 63 језика и дијалекта (албански, аустријски, африкански, баскијски, белоруски, бретонски, бугарски, валонски, велшки, влашки, гагауски, галицијски, шкотски

гелски, ирски гелски, грчки, дански, енглески, есперанто, естонски, идо, интерлингва, исландски, италијански, казашки, каталонски, корзикански, курдски, аверњонски окситански, лангедошки окситански, лапонски, латински, летонски, литвански, луксембуршки, мађарски, македонски, малтешки, немачки, новонорвешки, норвешки, осетски, пољски, португалски, реторомански, ромски, румунски, руски, сардински, словачки, словеначки, српски, лужички српски, турски, украјински, фарски, фински, француски, фризијски, фрулијски/фурлански, холандски, чешки, шведски и шпански...).

Поред ових, на web-страницама „Пројекта Гутенберг Европа“ можете читати књиге и на укупно седамдесет шест језика и дијалеката (алеутски, бабл, кинески, хебрејски, јапански, каси, корејски, средњоенглески, муцунски /калифорнијски урођеници/, нахуатл, санскрит, тагалог и јидиш.

Као једини Уникод систем за непрофитну дигитализацију на планети, „Дистрибуирани коректори Европа“ допринели су на свој начин манифестацији „Европин ватрени јун 2005“. Током месеца Европе, у јавну дигитализацију су укључене

књиге на 16 европских језика (англосаски, бугарски, грчки, енглески, италијански, латински, мађарски, немачки, пољски, румунски, руски, српски, фински, француски, холандски и чешки) и четири азијска језика (бенгалски, тундра-јукагирски, евенски и персијски).

У септембру је, захваљујући „Пројекту Растко“ и „Дистрибуираним коректорима Европа“, први пут у историји објављен електронски документ на евенском, угроженом језику сибирских урођеника.

Поред угрожених језичких група, дигитализују се и већи језици који су недовољно заступљени на Интернету (урду, бенгали...), као и древни језици и писма. У свом јунском броју билтен „Connect-Bangladesh Newsletter“ писао је подробно о улози Расткових подухвата „Дистрибуирани коректори Европа“ и „Пројекат Гутенберг Европа“ у дигитализацији културе Бангладеша, а у јулу је на dp.rastko.net инсталиран DP-хијеро, систем за дигитализацију египатских хијероглифа.

Доба велике промене

Период великог превирања још траје, а 2006. година би могла донети додатне велике новости у оквиру мреже „Про-

јекта Растко". Неки од будућих трендова су већ најављени: крајња децентрализација свих система за дигитализаци-

јуватна смена генерација, бар на техничком и извршном нивоу, ако је судити по изјави

ју, архивирање и стварање садржаја; даље размештање надлежности на локалне заједнице и појединце са визијом; подстицање јавног власништва и „отвореног кода“; брига за угрожене језике и мањинске културе...

Инаугурише се глобални став, али примењен на локалне потребе, као што то показују постигнућа фондације „Пројекат Растко – Бока Которска“, под управом археолога Ђорђа Ђапина. Промене ће пратити и ве-

председника мреже, Зорана Стефановића, у Вуковој задужбини: „У информатичком добу, тридесетогодишњаци треба да добију одговорност коју би у индустријском добу имали четрдесетогодишњаци, а двадесетогодишњаци ону од тридесетогодишњака.“

У тренутку предавања овог текста у штампу, стручњаци Уједињених нација у Бахреину заседају да би донели одлуку којих ће пет пројеката за дигиталну културу на планети добити угледну награду World Summit Award. У најужи избор, стручњаци су номиновали мрежу „Пројекта Растко“, као елитни пример дигиталне културе Србије и Црне Горе – али и многих других средина.

Аутор је у писању текста користио прес-клипинг и званична документа „Пројекта Растко“.

Текст је објављен у 78. броју часописа Свеске (октобар 2005)

Било који, па и „Пројекат Растко“, уколико тежи ефективности, осим формативних начела, за нужан услов има и одређене ефицијентне системе и сервисе. Ево кратког водича кроз системе и сервисе „Пројекта Растко“:

- Матични „Пројекат Растко“ и његова покрајинска средишта промовишу непрофитни развој хуманистичких наука и уметности у десетак европских држава. У току је формирање Расткових невладиних организација у пет европских земаља.
- Distributed proofreaders Europe је међународни систем за дигитализацију књига. Од пет постојећих на планети, ово је једини систем који може да дигитализује књиге на свим светским језицима. Тренутно има око 2.000 чланова-коректора из целог света, у 36 језичких тимова.
- Project Gutenberg Europe је главна европска електронска библиотека за бесплатне књиге у јавном власништву (око 16.000 е-књига и докумената на више од 70 језика и дијалеката).
- Rastko's Who is Who in Culture – вишејезични међународни биографски сервис (бета).
- Rastko's Galleries – дигиталне галерије које представљају портфолија ликовних уметника, као и други визуелни материјал (бета).
- Rastko's Forums – професионалне дискусионе групе за теме из уметности и хуманистичких наука (бета).
- Rastko's Directories – адресар препоручених Интернет линкова (бета).
- Пројекат за локализацију рачунара и преводе софтвера на српски језик: „Све за српски“ (у оквиру делатности Националног већа за српски језик и писмо)
- Група лексикографских пројеката у оквиру „Расткове“ новоотворене Редакције за лексикографију, у сарадњи са Википедијом, највећом светском енциклопедијом.
- Одређен број сервиса и система су у фази тестирања.